

סימן כז

קטן במצוות ובעונשין, ודין הגדיל בתוך ימי הספירה

היתה בשעת הפטור אלא משום דהיתה בזמן דהוא שומה דהוה ליה כמתעסק, אך אשכחן נמי בחציו עבד וחב"ח שקיים מצוה ואח"כ נשתחרר דמחוייב לחזור ולקיימה וכדלקמן, וא"כ למדנו דמעשה מצוה הנעשה בפטור לא מהני.

ב' הביאורים בדין זה והנפ"מ ביניהם
ג. ויעו"ש עוד שהאריך בזה והעולה מדבריו למסקנא דיש לחלק בענין זה, ומשום דדין זה דלא מהני ליה קיום המצוה בזמן פטור יש לפרש בתרתי, דבפשוטו יש לומר דחיובו הוא דמשוי ליה למעשה מצוה, דהנה אם נוטל אתרוג קודם סוכות מצינן למימר לכאורה דעצם המעשה שזה למעשה הנטילה בסוכות והחילוק הוא רק כלפי קיום המצוה דהשתא ליכא קיום מצוה בהך מעשה, אבל אין הדבר כן אלא הו"ב מעשין חלוקין בעצמותן אף שהפעולה שזה בתרווייהו, דקודם החג הוא טלטול פרי בעלמא ובחג הוה ליה מעשה מצוה של נטילת אתרוג, ובזה הוא דנתחדש דגם באופן דהגברא מיפטר מהך מצוה אין שם מעשה מצוה לפעולה זו ואינה חשובה מעשה מצוה של נטילת אתרוג אלא טלטול פרי בעלמא, ומהאי טעמא הוא דלא נפטר על ידה כשחזר ונתחייב.

אבל המנ"ח יצא לחדש דאין הדבר כן ושייך שם מעשה מצוה אפילו כשיש לגברא פטור מהך מצוה, ורק שנתחדשה כאן הלכה בחובת המצוה דנכלל בחיובו גם דצריך לעשותה דוקא בזמן החיוב ובלא"ה אין יוצא ידי חובתו, ונמצא דמאי דלא מיפטר בהך מעשה הוא רק משום שאז לא היה מחוייב אבל לא משום דלא הוי מעשה מצוה כלל.

ולפי"ז העלה לדינא דיש לחלק בזה, דגבי מצה דהנדון הוא אם לחייבו עכשיו לחזור ולקיים הך מצוה, שפיר אמרינן דכיון דעכשיו נתחייב בה הרי נכלל בחיובו גם דנתחייב לעשותה דוקא בזמן החיוב ורמי עליה לחזור ולאכול, אבל בהך דספירת העומר דאין הנדון לחזור ולחייבו עכשיו לספור הספירה דאתמול, שכבר עבר יומה.

א

עשית מצוה בזמן פטור (בקטן עבד ואונן)

נדון האחרונים בהגדיל בתוך ימי הספירה

א. השערי תשובה בס"ט תפ"ט ס"ח הביא דברי הברכי יוסף בשם ספר פרי הארץ דקטן שהגדיל בתוך ימי העומר וכן גר שנתגייר תוך ימי העומר מונים שאר הימים בלא ברכה. והשיג עליו שם דממ"נ אי מיירי באופן דלא ספר מתחלה א"כ פשיטא דאינו מברך, ונכונתו דודאי הך קטן לא עדיף מגדול דפסק שם השו"ע דאם שכח לספור יום א' מונה שאר הימים בלא ברכה, ואם איירי באופן דספר מתחלה כמו לדין שהקטנים שהגיעו לחינוך סופרים א"כ מאי טעמא לא יברך.

ומבואר דפשיטא ליה להשערי תשובה דבאופן דספר בקטנותו ודאי שרי ליה להמשיך לספור בברכה, ויש לדון בזה וכבר האריכו האחרונים, ולפנינו יתבאר פרטי הצדדים בזה.

אח"כ n"ח 1234567

ההוכחה מסוגיית הגמ' דלא מהני עשיה בזמן פטור

ב. דיעוין במנ"ח מצוה ש"ו שהביא מחלוקת הראשונים אם אמרינן דכל הספירה חדא מצוה היא משום דינא דתמימות והלכך מי שלא מנה יום אחד הפסיד המצוה, או דכל יום ויום מצוה בפני עצמה, וכתב דלפ"ז ה"ה במי שהיה פטור בתחלת הספירה כמו קטן או גר שנתגייר באמצע, דתלי בפלוגתא הנ"ל.

אלא דשוב יצא לדון דאם ספר בקטנותו אף דבההיא שעתא ליכא עליה חיובא דספירה מ"מ קיום מצוה שייך גם כשהוא בפטור, וא"כ י"ל דאף דהיה בפטור מ"מ מהני הך ספירה דשוב לא בטל החשבון ומכאן ואילך יתחייב מן התורה.

וחזר ודחה סברא זו מסוגית הגמ' בר"ה כ"ח א' דמבואר שם דמי שאכל מצה כשהיה שומה ואח"כ נשתפה דלא יצא ידי חובתו ומחוייב לחזור ולאכול, וא"כ חזינן דמעשה מצוה הנעשה בזמן פטור לאו מידי הוא. (ועי' טו"א שם דלגבי הך סוגיא יש מקום לומר דאין הטעם משום דהעשיה

ממילא שם מעשה מצוה עלה, אלא אדרבה מתחילה צריך לחול על עשייתו שם מעשה מצוה ואז יוצא בה חבירו, ולכך בעינן לדין ערבות בכל גווני כשבא להוציא חבירו בין בברכה ובין במעשה מצוה.

ולמה מנ"ח יקשה הרי איהו נקיט דבכל גווני שם מעשה מצוה עלה ודין נוסף הוא דצריך לקיים המצוה בזמן חיובו, וא"כ מאי טעמא אין מוציאין אחרים בשופר או בברכה בגונא דאינה ברכה לבטלה. (ועי' טו"א ר"ה כ"ט א' דנקט דהך דינא דמי שאינו מחויב אינו מוציא מדרבנן בעלמא הוא ולדידיה לק"מ).

להמנ"ח ביאור אחר בדין זה

ה. זנ' דמ"מ אין להוכיח מזה דלא כהמנ"ח, דיש לומר דלדידיה מלבד דין הקיום דבעינן שיקיים את המצוה בזמן שהוא מחויב בה, גם מעשה המצוה צריך לעשותו בחיוב, וכלל הוא בכל מצוות חובה דאין יוצא בהם עד שיעשנה בחיוב, ועל פי זה נראה לומר דכשיצא בברכה הנעשית על ידי אחר מדין שומע כעונה הגדר בזה הוא שהוא מצטרף לברכתו של המברך, וא"כ יש לדון דמאחר שאצל המברך אין הברכה נעשית בחיוב גם לדידיה לא מהני, דאם אמרינן דמדין שומע כעונה חשבינן דלדידיה איכא ברכה שפיר שייך לאקשווי הרי לדידיה הוא בזמן חיובו ומאי טעמא לא מהני, אבל אם הגדר דהוא מצטרף לברכתו של הקטן ועי"כ הוא יוצא יש לומר דהוא ברכה שאינה נעשית בזמן חיוב והלכך לא מהני אף לגדול זה השומע אותה בזמן חיוב, ונמצא דאף אם נקטינן דמעשה מצוה דקטן יש לו שם מעשה מצוה מ"מ מאחר דדינא הוא דלצאת ידי חובתו בעינן דוקא דיקיים אותה בעת חיובו על כן לא מהני ליה לצאת מקטן העושה אותה שלא בזמן החיוב, דחשבינן דגם לדידיה ליכא אלא תך עשייה הנעשית שלא בזמן חיוב. [ועי' מש"נ בזה בסימן א' אות ג'].

סתירה לביאור זה מה"ע וחכ"ח

ו. אולם אכתי יש לפקפק בעיקר דבריו של המנ"ח מהא דמסקינן בגמ' ר"ה כ"ט א' דמי שחציו עבד וחציו בן חורין אף לעצמו אינו מוציא בתקיעת שופר ומשום דלא אתי צד עבדות ידידיה ומפיק צד חירות ידידיה, ונפסק כן בשו"ע תקפ"ט ס"ה.

והנדון רק אם להך ספירה יש שם מצוה לענין דיהא שם ספירה עלה ושייך ביה קיום דתמימות, בזה שפיר יש לומר דאף כשהיא נעשית כפטור מ"מ שם מצוה עלה לענין זה, כן הוא ביאור דבריו, יעו"ש.

הביאור בהא דאין מוציאין אחרים יד"ח וק"י להמנ"ח

ד. והנה תנן במתני' ר"ה כ"ט א' חרש שומע וקטן אין מוציאין את הרבים ידי חובתן, זה הכלל כל שאינו מחויב בדבר אינו מוציא את הרבים ידי חובתן. ובפשוטו נראה דהביאור בזה הוא דאין יוצאין במצוה אלא אם חל על מעשהו שם מעשה מצוה, וא"כ צריך לחול על התקיעה שם תקיעת מצוה או על הקריאה שם קריאת מצוה דמגילה, וכל מי שאינו מחויב בדבר אין חל על מעשהו שם מעשה מצוה, ומי ששמע ממנו כאילו שמע קול קרן בעלמא או סיפור דברים בעלמא אבל לא שמע תקיעה או קריאת מגילה, ועל כן הוא דאין מוציאין הרבים ידי חובתן.

אמנם לדברי המנ"ח צ"ת דין זה, דהרי נתבאר בדבריו דגם לעשיה של קטן, אף שהיא כפטור, מ"מ יש עליה שם מעשה מצוה, וא"כ מאי טעמא אינו יכול להוציא בהך מעשה את המחויב [אח"ח 1234567] בדבר.

וה"נ איכא לאקשווי גבי ברכה כבא להוציא אחרים בברכתו, דכשלמא באופן דאין מברך לעצמו אלא רק בכדי להוציא האחר לא קשה, דהרי בכה"ג בעינן לדין ערבות בכדי דיהא לה שם ברכה ואז הוא דיכול להוציא, ובקטן דלאו בר חיובא הוא לא שייך גדר ערבות כלל וכדכתבו הפמ"ג בפתיחה כוללת ח"ב י"ז, כ"ח, והטו"א במגילה י"ט ב', אבל בגונא דמברך אף לעצמו וכגון באופן שגם הוא אכל הרי לכאורה אין צריך בזה לדין ערבות, דהברכה מצד עצמה יש עליה תורת ברכה ולא היא לבטלה מאחר דהוא מברך אף לעצמו, (ופשוט דבכה"ג סגי בחיוב דרבנן ידידיה להפקיעה מתורת ברכה לבטלה אף מדאורייתא), ואעפ"כ מבואר בראשונים ברכות מ"ח א' דאין יכול להוציא הגדול דחיובו מן התורה, ומשום תך כלל דכל שאינו מחויב בדבר אינו מוציא הרבים ידי חובתן. ולכאורה מוכח מזה דהחסרון בהא דעושה בזמן הפטור הוא דאין שם מעשה מצוה עלה, ונתחדש בהך מתני' דאפילו בעושיין לאחרים שהם בני חיובא לא אמרינן דמאחר דחבירו יוצא בה

שאין הדין ברור דמיפטר מספיה"ע, וא"כ חזין דנקט דספירתו בזמן פטור ליכא עלה תורת ספירה ודינו כאילו לא ספר כלל.

חילוק בין קמן ואונן בדין זה

ח. אולם להמתבאר אכתי יש לפקפק בהא דנקטו כן אף גבי אונן, דהרי נתבאר דהך דלא מהני מעשה מצוה שעשאו בפטור הוא מתרי טעמי, דחובתו במצוה הוא דמשוי ליה מעשה מצוה, וגם דדינא הוא דמוטל עליו לקיים חיובו דוקא בזמן החיוב, ונראה דדוקא באופן דהגברא לאו בר חיובא כגון שהוא עבד או קמן הוא דשייך לומר דהוא מופקע מעצם עשיית המצוה ולא שם מעשה מצוה עלה כלל, אבל באונן הרי כל פטורו משום דצריך לעסוק במתו, אבל פשיטא דהגברא בר חיובא הוא ושם מעשה מצוה על עשייתו, וא"כ הא דנקט המג"א דאין יוצא כשמיעתו בשעת האנינות היינו רק משום אידך דינא דבחובו לקיים המצוה נכלל עוד דין דיקיים אותה דוקא בזמן חיובו. ונמצא דמהמג"א מקור לגדר זה, ועי' בשעור ערבות במצוות אות ג'.

וכיון שכן הדרינן בזה לסברת המג"א דגבי ספירת העומר אם רק יש שם מעשה מצוה לספירתו הרי היא בכלל החשבון וליכא חסרון בתמימות, ואף דגבי עבד או קמן נתבאר דיש לומר דלאו מעשה מצוה הוא כלל ואין כאן שם מעשה מצוה של ספירה כל עיקר, מ"מ באונן דבודאי הוי מעשה מצוה ולא שייך אלא הך חסרון דלא הוי עשיה בזמן חיוב צדקו דברי המג"א, דבספירת העומר דאין הנדון אם לחיובו עכשיו לחזור ולספור אלא רק אם יש לה תורת מעשה מצוה דספירה לענין דינא דתמימות שפיר מהניא הך ספירה דאונן. [וא"ה, וי"ל דזהו טעמו של הבית אפרים שפסק כן לדינא בהלכות אונן שלו אות ל"א ודלא כהמחזיק ברכה שהביא בשע"ת בסי' תפ"ט].

ב

קמן במצוות ובעונשין

אינו מצווה ועושה בקמן

א. בעיקר הדבר דנתבאר לעיל אות א' דספירת העומר דסטז מז התורה ליכא עלה שם

והרי בתקיעה זו ליכא חסרון כלל בעשייתו של צד החירות, דהוא מחוייב בדבר ועשייתו היא בזמן החיוב, רק דיש שותפות של צד העבדות בעשיה זו והיא המגרעת בהך מעשה, ובשלמא אי מפרשין דמאי דלא מהני עשיה בפטור הוא משום דחיובו הוא דמשוי ליה למעשה מצוה של תקיעה ובלאו הכי הו"ל קול קרן בעלמא שפיר שייך להבין דה"נ איכא פגם בהך מעשה, דמשום ההשתתפות של צד העבדות בתקיעה זו איכא פגם בתורת מעשה המצוה דצריך לחול אהך תקיעה.

אבל לדעת המג"א דמצד השם מצוה ליכא חסרון כלל בעשיה בפטור, ובכל אופן תורת מעשה מצוה עלה, אלא דדין חדש הוא דבכדי לצאת ידי חובתו מוטל עליו לעשותה ולקיימה בזמן החיוב, א"כ מהו החסרון בהך תקיעה, הרי כלפי צד החירות שפיר הו"ל זמן החיוב ועשייתו היא בזמן החיוב, והשותפות של צד העבדות בהך מעשה הרי אינה מגרעת בשם "מעשה מצוה", וא"כ מהו החסרון בהא דאיכא הכא שותפות דעבדות. [נדגבי שומע כעונה הוא דשייכא הסברא דלעיל דאין כאן עשיה ידיה אלא הרי הוא מצטרף לעשייתו דהאחר, אבל הכא הרי עשייה דתרווייהו היא, דצד העבדות וצד החירות עושין כאחד, וכיון דליכא חסרון בגוף המעשה מה מגרע שותפותו של צד העבדות בהך מעשה סו"ס צד החירות עושה ומקיים המצוה בזמן חיובו].

אוצר החכמה

לפי"ז לא מהני ספיה"ע דקמן ומקור מהאחרונים דאונן ז. ונמצא דמדין זה מבואר דמעשה מצוה הנעשה בזמן פטור ליכא עליה שם מעשה מצוה כל עיקר, ומהאי טעמא הוא דלא מהני ליה עשיה זו שעשאה בקטנות, וא"כ מן התורה ליכא להך ספירה שספר בקטנותו שם מעשה מצוה כל עיקר, והו"ל כחיסר יום אחד דתלי בפלוגתת הראשונים. ומבואר כן בדברי האחרונים גבי אונן בספירת העומר, דהמג"א בסי' תרצ"ו ס"ק ט"ז פסק דאם שמעה להמגילה בציבור כשהיה אונן יקראנה שנית, והיינו דקיום המצוה שקיים כשהיה אונן לא מהני ליה לצאת בו ידי חובתו כיון דבשעת אנינותו הרי הוא פטור מן המצוות, ועל פי דבריו כתב הנובי"י קמא או"ח סי' כ"ז דאונן שספר ספירת העומר בשעת אנינותו לא עלה לו כלל וכאילו לא ספר דמי, (יעו"ש דמ"מ לדינא לא מסיק הכי כיון

קטן תקלה ש"מ דבעצם הרי הוא מוזהר על האיסור ויש כאן מעשה עבירה דרביעה ורק דמעונש פטרתו התורה ועל כן הבהמה נהרגת. וע"ע בבית הלוי ח"א סי' ט"ו ובנאות יעקב סי' ט"ז ^{אוצר החכמה} ובקה"י יבמות שהאריכו בזה.

נולדבריהם צריך לומר דאף דקי"ל (או"ח סי' שמ"ג) קטן אוכל נבילות אין ביד מצווין להפרישו, היינו דאף דיש כאן מעשה עבירה דאכילת איסור מ"מ נתחדש כאן פטור כלפי הכית דין דאין הם מוזהרים על מעשי הקטנים להפרישם מאיסור, (והארכנו עוד בזה לקמן אות ד' גבי קטן אוכל נבילות), ויתחדש לפ"ז לדינא דמ"מ אם יעמוד ויפרישו נימא דבודאי שפיר עבד, דהרי יש כאן מעשה עבירה של אכילת איסור והוא מונעו מן העבירה, ודינא דאין מצווין להפרישו היינו דחיוב ליכא עליהון.

ומהשתא יש לעיין בזה מאי שנא עבירה ממצוה, דבעבירה מפורש בסוגית הגמ' דסנהדרין הנ"ל דגם מעשה דקטן חשוב מעשה עבירה ורק מעונשין פטרתו התורה, וא"כ גבי מצוה נמי נימא הכי, דקטן איתיה בכלל מצוות התורה ופטורו אינו אלא מחיוב המצוה, דלא חייבתו התורה במצוות, אבל מ"מ אם עמד ועשה מצוה שפיר איכא תורת קיום מצוה לדידיה, דכי היכי דנחשב עובר עבירה ה"נ יחשב מקיים מצוה אף דאינו מחויב בה.

הטעם להא דעבירה דקטן היא בגדר תקלה

ג. והנראה בזה, דבהא דאמרו תקלה איכא ורחמנא הוא דחס עילויה יש לפרש דאין הכונה כפשוטו דבאמת עבר אזהרה דרחמנא ומעונש הוא דמיפטר, אלא ענין אחר יש בזה, דכשהזירה תורה על העבירות אין הפירוש דמהות העבירה היא רק האזהרה, דהאיסור בזה הוא רק מה שעבר על האזהרה דרחמנא, אלא מהות העבירה היא בעצם המעשה, דמעשה זה הרי הוא שנאוי לפני המקום ומהאי טעמא יש לו שם "עבירה", אלא שהוסיפה התורה אזהרה לישראל שלא לעבור עבירות, וא"כ נמצא דכל עובר עבירה תרתי קעביד, דעבד "עבירה" וגם עבר אזהרה דרחמנא שלא לעשות הך מעשה עבירה.

ולפ"ז נראה דזוהי כונת הגמ' דבקטן תקלה מיהא איכא, דאף דבאזהרת התורה ליתיה, דלגדולים נאמרו ולא לקטנים, מ"מ מאי דנתחדש

מעשה מצוה דספירה משום דלאו בר חיובא הוא, דחובתו במצוה היא דמשויא לה למעשה מצוה, יש להעיר דלכאורה חזינן דאינו כן, דהרי אשכחן דשייך קיום מצוה בתורת אינו מצווה ועושה, ואנו נוהגים דנשים מקיימות מצוות עשה שהזמן גרמא ומברכות עליהן, וחזינן דאף במקום דיש לגברא פטור מ"מ שייך ביה קיום מצוה, וא"כ לכאורה קטן לא גרע מאשה וגם לגביה שייך הגדר של אינו מצווה ועושה.

נא"ה, אפילו למש"נ לעיל אות א' דזהו דין חיובו דמחוייב לקיים דוקא בעת חיובו, מ"מ גבי ספירת העומר מיהא יש לדון בזה, דהתם הנדון רק אם יש שם מעשה מצוה לספירתו דאתמול, ושפיר מהני לזה הקיום דאינו מצווה ועושה.

ובעיקר הקושיא, במקו"א אמר לדון בזה דלא שייך בקטן אינו מצווה ועושה, וכדחזינן מהא דקטן מברך רק משום חינוך, ולא מתורת אינו מצווה ועושה, וש"מ דגרע מאשה ולא שייך ביה אפילו הקיום דאינו מצווה ועושה. ועי' שו"ת כת"ס או"ח ט' ושו"ת אג"מ יו"ד ח"ב ח'.

צריך ביאור מאי שנא עבירות ממצוות

ב. עוד צריך תלמוד בענין זה מאי שנא עבירה ממצוה, דגבי עבירה נתחבטו האחרונים אם ננקוט דקטן ליתיה בעיקר האזהרות שנאמרו בתורה, דלגדולים נאמרו ולא לקטנים, וממילא הוא דליתיה בעונשין כיון דאין כאן מעשה עבירה כלל, או נימא דגוף האזהרה איתא נמי בקטן ופטורא דקטן אינו אלא מעונשין. ויעוי' ביו"ד סי' א' דמבואר דאיכא גווי דשחיטת קטן כשרה, ובנו"כ שם (עי' לבוש ש"ך ופמ"ג) נתקשו בזה מאי טעמא חשיב הקטן בר זביחה הא לא הגיע לחובת שחיטה מן התורה ומאי שנא מגוי דשחיטתו פסולה משום דלאו בר זביחה, ובתבואות שור ס"ק מ"ט כתב לתרץ על פי הנ"ל דודאי הקטן איתיה נמי בכלל האזהרות אלא דפטרתו התורה מעונש, ומהאי טעמא חשוב שפיר בר זביחה, כיון דאף הוא מוזהר באיסורא דנבילה.

והוכיח יסוד זה מסוגית הגמ' סנהדרין נ"ה ב' דמפרשינן טעמא דבהמה נסקלת על ידי ביאת קטן בן ט' שנים דכיון דמזיד הוא תקלה נמי איכא ורחמנא הוא דחס עילויה, עליה ידידיה חס רחמנא אבהמה לא חס רחמנא. ומדחשבינו לביאת

[אוצר החכמה]

בהך אזהרה דמעשה זה יש לו תורת עבירה נתחדש נמי כלפי קטן, ולדידיה יש כאן מעשה עבירה בלא עבירה אזהרה דרחמנא, וכיון דהוי מעשה עבירה שפיר אמרינן דתקלה מיהא איכא.

[ח"ח"נ 1234567]

שורש הביאור בזה, ומקור להנ"ל

ד. ונ' דשורש הביאור בזה, ונתעוררתי לזה מדברי הפמ"ג ביו"ד שם שכתב בשם המהרי"ל "דבר מצוות הוא - הקטן - ופקחים מוזהרים עליו", דהתורה כולה ניתנה לכל כלל ישראל, וגם לנשים עבדים וקטנים ניתנה כל התורה רק דניתנה להם בגדרים של פטור, והיינו דאין הביאור דבהנך מצוות דמיפטרו אינם בכלל וכאילו ניתנה להם התורה לחצאין, אלא דגם להם ניתנה כל התורה והלכך הרי הם בכלל כל התורה ורק דהנך מצוות ניתנו להם בגדרים של פטור.

וראיה לזה משיטת הראב"ד בתו"כ ויקרא פרשתא ב' ה"ב דחזינן בדבריו דהקיום מצוה שיש לנשים בהנך מצוות דמיפטרו מינייהו שוה הוא לקיום דאנשים, דכתב שם דלנשים הותר אפילו סמיכה בכל כחן, "דכך ניתנה התורה לאנשים חובה ולנשים רשות", והוסיף שם דמהאי טעמא לנשים נמי איכא התירא דכלאים בציצית כשלו בשין ציצית ויש להם קיום מצוה של אינו מצווה ועושה אף דמיפטרו מציצית, וחזינן דמישך שייכי בהך מצוה בדיוק כמו האנשים, רק דניתנה להם בתורת פטור ולא בתורת חיוב, אבל כשהם מקיימין המצוה בתורת רשות הוה ליה שפיר מצוה מעלייתא ומהאי טעמא שייך בה דחיה. (וטעם הראשונים דפליגי יתבאר לפנינו בס"ד).

וזהו הטעם להך מילתא דאמרו בגמ' גבי עבירה דקטן דתקלה מיהא איכא, ובארנו דאף דאינו מוזהר באזהרת התורה עבירה מיהא הויא אף לדידיה, והיינו משום דהתורה ניתנה לו בשלימותה וכשנתחדש בתורה דהך מעשה תורת עבירה עליו הרי אף הוא בכלל חידוש זה, ורק בדין הנוסף שהזהירה התורה שלא לעבור אהך עבירה הוא דליתיה מאחר דלאו בר אזהרה הוא.

ביאור לפי"ז בהא דקטן הוי בר זביחה

ה. ולפי"ז יתיישב בפשיטות קושית האחרונים מאי שנא קטן דהוי בר זביחה מגוי דלאו בר זביחה. דלהמבואר נמצא דלגוי הרי לא ניתנה

התורה כלל וא"כ לא שייך כלל תורת נבילה לדידיה ומהאי טעמא הוא דלא הוי בר זביחה, ומשא"כ קטן כיון דאיתיה בכלל כל התורה הרי נמצא דתורת נבילה נתחדש אף לדידיה אלא דיש לו דינים אחרים בנבילה דהוא אינו מוזהר אהך איסור, וכיון דאיתיה בכלל תורת נבילה שפיר הוי בר זביחה.

ולפי"ז נראה לחדש לדינא דבגר קטן דכתבו התוס' סנהדרין ס"ח ב' דבקטנות לא שייך ביה אלא מילה וטבילה ולא קבלת מצוות, וקבלת המצוות ידידיה אינה אלא לכשיגדיל, הגדר הוא דיש לו רק מעשה הגירות אבל אין לו קבלת התורה כלל, וכלפי זה אכתי הוא כגוי גמור דליתיה בכלל מצוות, והלכך לא יהיו שייכים בו כל הדינים הללו. אלא דינו כגוי לגבי שחיטה וכל הנ"ל.

ראית האחרונים מדין רודף בקטן, ודחית דבריהם להנ"ל

ו. והנה, האחרונים (עי' אמרי משה סי' ל') נתחבטו בגדר התירא דרודף אחר חבירו דמותר להצילו בנפשו אם הוא מתורת הצלה, דנדחית נפשו מחמת הצלת נפש הנרדף, (ונכלל בזה חידוש דשייך גדר של דחיית נפשו מחמת ההצלה גם בלא שום גדר עבירה ועונש, ואכמ"ל), או דיש בזה גם גדר של עונש, דהך דינא דכל אדם רשאין להורגו הוא בגדר של עונש על עוון הרדיפה, והביאו ראיה לזה מדאשכחן (סנהדרין ע"ב ב') דשייך נמי דין רודף בקטן והרי קטן לאו בר עונשין הוא, ומוכח לכאורה דלא מתורת עונש הוא, אלא דחזרו ונתחבטו בזה מהא דאשכחן דין קם ליה בדרכה מיניה ברודף, ודין זה לא שייך אלא אם כל דין הריגתו הוא בגדר עונש אבל אם כל ההיתר בזה הוא מחמת הצלת נפש הנרדף לא שייך קלב"מ.

ולמהבואר נראה דמקטן לאו ראיה היא כלל, דלהמתבאר דכלל עבירה תרתי עבד עצם מעשה העבירה וגם העבירה על האזהרה דרחמנא שהזהירנו התורה שלא לעשות, צריך לדון בכל העונשין שנתנה התורה אם העונש הוא על עבירת האזהרה או על עצם העבירה, וכגון בהך עונש מיתה שנתנה התורה ברציחה אם הוא משום שעבר על האזהרה דלא תרצח או הוא דין מיוחד של נפש תחת נפש ואינו שייך לעבירת האזהרה דרחמנא אלא לעצם הרציחה, והנפ"מ בזה הוא

מוחלט כלפי כל העונשין, אלא דוקא בהנך עונשין דמיתלא תלו באזהרה דידהו נאו משום דכל העונש הוא על עבירת האזהרה דרחמנא או משום דינא דאין עונשין אא"כ מזהירין וכנ"ל] הוא דקטן מיפטר, אבל עונש זה דכן ס"מ שאני משאר עונשין ואינו שייך לאזהרה דרחמנא אלא על שם סופו הוא דנהרג, ועל כן סד"א דיהא שייך אף בקטן. ולמדנו דלכת"פ להתיר"א מוכרח דליכא דין כללי של פטור עונשין בקטן אלא רק בהנך עונשין דשייכי לדין האזהרה, וממילא שפיר יש לומר כדברינו גבי רודף דאפילו אם הוא מתורת עונש שייך בקטן כיון דאינו תלוי באזהרה.

לפי"ז אין חילוק בין מצוות לעבירות

ח. ומעתה נ' דכן הוא נמי גבי מצוות, דכי היכי דאשכחן כעבירות דהקטן אינו מוזהר על העבירה אבל מ"מ הוי מעשה עבירה לדידיה, והגדול דקעבר תרתי עבד דעבד עבירה ועבר אמימרא דרחמנא, כן הוא גבי מצוות, דהגדול דהוא מצווה ועושה אית ביה תרתי, עצם המצוה וקיום הצווי דנצטוה עליה, אבל הקטן ליתיה בכלל הצווי, וא"כ לדידיה ליכא בהך מעשה אלא את עצם המצוה דאיכא ביה אבל לא את קיום הצווי, ונמצא דליכא כלל בהך מילתא חילוק בין מצוות לעבירות, דבתריווייהו שייך הקטן לעצם השם מצוה או עבירה דאיכא בהך מעשה אבל אינו בכלל הצווי והאזהרה שציוותה והזהירה התורה אהך מעשה.

ולפי"ז נמצא דמעשה מצוה של אינו מצווה ועושה חלוק בעצמותו מהמעשה של המצווה ועושה והוא גדר אחר של קיום בהך מעשה, ושפיר אמרינן דכלפי המצב של מצווה ועושה אין להך מעשה הנעשה בקטנותו שם מעשה מצוה אף דמ"מ אית ביה שם מצוה של אינו מצווה ועושה.

ובמקו"א אמרתי להוכיח דבר זה משיטת הנך ראשונים דפליגי על הראב"ד הנ"ל וסברי דמאי דאמרינן נשים סומכות רשות ומוקמינן בגמ' חגיגה דהיינו בהקפת היד ולא בכל כחן משום דהוי עבודה בקדשים דקאי נמי גבי קרבן עצמן ודלא כהראב"ד הנ"ל (עי' ר"ש משנץ שם ותוס' חגיגה ט"ז ב'), ומבואר בדבריהם דמאי דיש להם קיום של אינו מצווה ועושה לא משוי ליה כמצוה גמורה של המצווה ועושה והלכך ליכא התירא לעבודה

בטעם פטורו של קטן ההורג, דאם העונש הוא על עבירת האזהרה הרי קטן ליתיה באזהרה ואם כן לא שייך ביה עונש כל עיקר, אבל אם הוא דין מיוחד של נפש תחת נפש הרי בעיקר הדבר היה שייך נמי הך עונש בקטן ההורג אלא דהוא פטור מיוחד מעונשין דקטן מיפטר מעונשין, ויש להוסיף טעם בזה, דדינא הוא בעונש דאין עונשין אא"כ מזהירין, וא"כ קטן דליתיה באזהרה תו לא שייך לענוש אותו ועל כן מיפטר מעונשין.

וממילא שוב יש לומר דכל זה הוא בהנך עונשין דהוו בכלל דאין עונשין אא"כ מזהירין, אבל ברודף דלא נתחדש בו הך דינא דבעי אזהרה לעונשו שפיר שייך עונש אף בקטן, ותו ליכא ראייה מהך דינא דלאו מחמת עונש הוא. [אכן אי נימא דהוא דין מיוחד בעונשין דקטן מיפטר, תו לא שייך ביה אף עונש דרודף]. [א"ה, כל דבריו אינם אלא כלפי קטן, אבל בעובר לא שייך האי טעמא ויש לקיים ראיתם מעובר].

ראיה לזה מסוגית הגמ'

ז. ונ' דמוכח כן בסוגיית הגמ' גבי דינא דבן סורר ומורה, דבמתני' ריש פרק בן סורר תנן דקטן פטור שלא בא לכלל מצוות, ואקשינן בגמ' מנלן דפטור, ופרכינן מנלן כדקתני טעמא שלא בא לכלל מצוות ותו היכא אשכחן דענש הכתוב דבעי קרא למפטריה, ומבואר דתרי טעמי נינהו, חדא דאינו בכלל מצוות וממילא דלא שייך כלל בעיקר האזהרה ועוד דמ"מ יש לו דין מיוחד של פטור עונשין, ולהאחרונים צ"ב דלדידהו הרי עבירה מיהא הויא וליכא אלא פטור עונשין.

אמנם להמתבאר כונת הגמ' לאקשווי בתרתי, חדא דתורת העונש מצד עבירת האזהרה לא שייכא בקטן כלל דלא בא לכלל מצוות ואינו בכלל אזהרה דרחמנא, ועוד דגם תורת העונש דשייכא מצד עצם מעשה העבירה ולא משום עבירת האזהרה לא שייכא ביה, דדינא הוא דקטן ליתיה בעונשין.

ויעו"ש עוד בגמ' דמפרשינן דסד"א כיון דבן סורר ומורה לא על חטאו נהרג אלא על שם סופו נהרג יהא הך דינא אף בקטן, והרי הדבר ברור דגם הך דעל שם סופו נהרג הוא מתורת עונש והדר תקשי הא לא אשכחן דענש הכתוב קטן, ועל כרחק כונת הגמ' דפטור קטן מעונשין אינו דין

ראשונים דכלפי הקיום שייך לדון דכל יום ויום הוא קיום בפ"ע ואין צריך בדוקא את הקיום של כל הספירה כאחת, אבל גוף הצווי הוא ספירת נ' יום, והלכך הדבר פשוט דבקטן שהגדיל בתוך הספירה מאחר ואינו בכלל החיוב דספירת נ' יום תו ליתיה בכלל המצוה, ורק בגדול דרמי עליה חיוב המצוה ונתחייב בספירת נ' יום הוא דחידשו דכלפי קיום המצוה אמרינן דהצווי דתספרו נ' יום מחייבו בספירה של כל יום ויום בפ"ע, וממילא דהקיום אינו תלוי בכלל הספירה אלא בכל יום יום בפ"ע איכא קיום מצוה.

בחיוב דרבנן מיהא איתיה

יא. אולם כל זה הוא כלפי הדאורייתא אבל כלפי הדרבנן הרי הוי בר חיובא גם בקטנותו, דמשום חינוך חייבוהו לקטן במצוות ונמצא דמדרבנן שפיר חייל עליה חיוב ספירת נ' יום, וא"כ י"ל דלכשיגדיל אף דליתיה בכלל החיוב דאורייתא מ"מ יהא לו חיוב דרבנן, דמסתבר דגדול כה"ג לא גרע מן הקטן דחייבוהו מדרבנן, [נא"ה, נראה דהיינו כמש"כ בשעור לקמן באות ג' ובאות ד' דמלבד עצם חיובא דחינוך להרגילו במצוות עשאוהו להקטן למחוייב במצוות מדרבנן, וגבי חידוש זה דהוא בר חיובא מדרבנן מסתבר דלא גרע גדול מן הקטן, (ועי' ראב"ד בתו"כ פ"ב ה"ב דסומא לא גרע מקטן, ויש לדחות דזה דוקא במי שפטור מכל המצוות אבל לא בגדול דעלמא), דכלפי חיוב דחינוך לכאורה יש לדון דבקטן הוא דבעינן לחנכו ולהרגילו ולא שייך דימשך חיוב זה לגדול אף להחכ"צ דלקמן, ורק מאחר דהוא מחוייב מדרבנן שפיר שייך דימשך חיובו זה אפילו לאחר שיגדיל, וא"כ יהא רמי עליו חיוב דרבנן ושפיר יוכל להמשיך לספור מצד הדין דרבנן.

ויש לדמות דבר זה לנדון החכ"צ (סי' ט') גבי לולב דמי שאין לו ביו"ט ראשון אלא לולב שאול דיתחייב ליטלו לצאת ידי החיוב דרבנן, דיום הא' לא גרע משאר הימים כלפי החיוב דרבנן, והזינן דלא אמרינן דרבנן תקנו רק באופן דליכא חיוב דאורייתא, אלא יתכן דהוסיפו חיוב דרבנן מלבד עיקר החיוב דאורייתא וה"נ י"ל דאף דגדול זה שייך ביה חיוב מדאורייתא מ"מ איתיה נמי בכלל החיוב מדרבנן, וא"כ יהא דינו לספור מצד החיוב דרבנן דרמי עליה, וע"ע מה שיתבאר בזה לקמן אות ג'.

בקדשים. (ועי' קובץ הערות סי' ס"ט אות ט' בשם הגר"ח דאיכא פלוגתא בראשונים אם חיוב המצוה הוא הדוחה ל"ת דכלאים או קיום המצוה, ועפ"י י"ל בביאור הק' שיטתא דבאמת קיום המצוה דנשים שוה לאנשים רק מ"מ כיון דלא רמי עליהו בתורת חיוב לא שייך דחיה, אמנם הרי מדברי הראב"ד דהתיר מבואר דס"ל דסגי במאי דיש להם קיום מצוה בתורת רשות למיחל דין דחיה וא"כ י"ל דהנך ראשונים לא פליגי ביסוד זה אלא מטעמא אחרינא דסברי דגדר הקיום באינו מצווה ועושה חלוק מגדר הקיום במצווה ועושה וכמש"כ דלא שייך ביה אלא את עצם עשיית המצוה בלא קיום צווי ד', ומהאי טעמא הוא דלא שייך ביה דחיה).

לפי"ז לא מהני תורת אינו מצווה ועושה בספירה דקטן

טז. ולהמבואר נראה דתו לא שייך לנקוט כדברי המנ"ח גבי קטן שהגדיל בספירת העומר דנקט דאם ספר בקטנותו איכא שם מעשה מצוה לספירתו לענין דלא חשבינן ליה כחיסר יום אחד, ושפיר הוא מחוייב להמשיך לספור בגדלותו, דלדברינו, אף אם אמרינן דלמעשה מצוה דקטן יש שם מצוה היינו רק בגדר של אינו מצווה ועושה דהיינו דחייל תורת מצוה בעצם המעשה מצד עצם השם מצוה דנתחדש בו אבל אין בו הקיום של צווי ד' מאחר דקטן ליתיה בכלל הצווי, וקיום זה הרי הוא גרע מהקיום של מצווה ועושה דהתם חייל ביה שם מצוה גם מצד צווי ד' שנצטוו עליו, וא"כ נמצא דכלפי גדר הקיום של מצווה ועושה ליכא לספירה דקטן שם מעשה מצוה דספירה מאחר דליתיה בכלל הצווי, והחיוב דרמי עליה מכח הצווי הוא הקובעו בתורת מעשה מצוה דספירה, וממילא דלא שייך לעשותו עכשיו מחוייב בספירה.

פקוק בעיקר דברי המנ"ח לדמות לפלוגתא דשכח

י. ועוד נ' לפקפק בעיקר דבריו דכתב דנדון זה תלי בפלוגתא הראשונים גבי שכח לספור יום א' דנחלקו אי מצוה אריכתא היא דספירת נ' יום או כל יום ויום מצוה בפני עצמה, וה"נ להנך דסברי דכל יום ויום מצוה בפני עצמה בודאי יתחייב הקטן לספור מה"ת לכשיגדיל אף אם לא ספר כלל מתחלה. ונראה דאינו כן, דעצם הצווי והחיוב הוא כדכתיב בקרא תספרו נ' יום, דנכלל בזה צווי אחד לספירת נ' יום, ורק דסברי הנך

החינוך, דמן התורה הוא פטור מן המצוות וחז"ל חידשו ביה דמ"מ רמי עליה לעשות המצוות משום מצות חינוך.

אמנם למש"נ שם דיסוד הדין בזה הוא דחיובו במצוה הוא הקובע הך מעשה אכילה בתורת "מעשה מצוה" דאכילת מצה ובאופן דמיפטר ליכא עלה שם מצוה דאכילת מצה אלא הויא כאכילת פת דעלמא, וא"כ נמצא דאכילת מצה דהקטן מן התורה ליכא עלה שם מעשה מצוה כלל, [וא"ה, היינו אם נימא דבקטן לא שייך כלל תורת אינו מצווה ועושה, עי' מש"נ לעיל ריש אות ב'], וממילא על כרחך צריך לומר דבחידוש דחינוך תרתי איכלל בה, גם דמעשה הקטן יש לו שם מעשה מצוה וגם דרמי עליה חיוב בהך מצוה משום דין חינוך, דבלאו הכי לא שייך ביה דין חינוך, דאיך שייך להטיל עליו חיוב לעשות מעשה זה של אכילת מצה הרי לדידהו הוא כאכילת פת דעלמא, ולא מסתבר דחייבוהו להרגילו בפעולות המצוה אף דליכא עלייהו שם מצוה, אלא הגדר הוא דמשום חינוך חייבוהו במצוות ועל כרחך דחידשו בזה דיהא שם מצוה למעשה ידיה וממילא יהא שייך ביה חיובא דחינוך.

ובל זה נכלל בהשגת השע"ת, דאפילו אם ננקוט כסברת הברכ"י דהספירה שספר בקטנותו אין לה שם מצוה דספירה מן התורה ולעולם הוא נדון כמי שלא ספר עד עכשיו, מ"מ כל זה הוא בלא דינא דחינוך, אבל אחר דנתחדש חיוב דחינוך הרי נכלל בזה דמדרבנן איכא להך מעשה תורת מעשה מצוה וכמש"נ, וא"כ כלפי הדרבנן שפיר הו"ל כמי שספר כראוי עד עכשיו ובודאי יתחייב להמשיך ולספור.

הוכחה לזה מדברי הראשונים, וישוב ק"ה הגרע"א **ג.** ונ' דמוכח כן בדברי הראשונים, דלהלכה נפסק בשו"ע או"ח סי' קפ"ו ס"ב דקטן חייב מדרבנן כדי לחנכו ומה שאמרו בגמ' דבן מברך לאביו היינו כשלא אכל האב כדי שביעה שאינו חייב אלא מדרבנן, והיינו כדעת הנך ראשונים דמפרשי כן סוגית הגמ' בברכות כ' ב' ודלא כהרמב"ן במלחמות שם, ומבואר דבאופן דהגדול לא מחייב בהך ברכה אלא מדרבנן יכול הקטן להוציא, הרי להדיא דדין חינוך אינו רק חיוב להרגילו ולחנכו בפעולת המצוה אלא נכלל בזה גם

[וא"ה, עוד יש לדון מצד אחר דכיון דבעינן חיוב דנ' יום אם כן מתחילה החיוב דרבנן שהוטל עליו בתורת קטן הוא לכל הנ' יום, ולפ"ז שוב אינו צריך לדברי החכ"צ].

ג

קטן במצוות מדין חינוך

השגת השע"ת דתיהני ליה הספירה דמשום חינוך **א.** **ובל** מש"נ לעיל בקטן שהגדיל בתוך ימי הספירה דצריך בירור אם יש שם מצוה לספירה שספר בקטנותו הוא כלפי הדאורייתא, דבזה כתבנו לדון דאם מן התורה אין שם מעשה מצוה לספירה דקטן לא יוכל להמשיך לספור כשהגדיל אלא אם נחדש דחידשו חיוב דרבנן מחודש אהך גדול, אבל בזמן הזה הרי לרוב הפוסקים חיוב הספירה הוא מדרבנן אפילו לגדול, וא"כ יש לומר בזה בפשוטו דמאחר וגם בעודו קטן רמי עליה חיובא דחינוך בודאי דמדרבנן יש שם מעשה מצוה לספירתו וא"כ בפשיטות יוכל להמשיך ולספור אף כשהגדיל, דכיון דהשתא נמי חיובו אינו אלא מדרבנן שפיר מהניא ספירתו דאתמול דהרי מדרבנן יש עליה שם ספירה. **ונראה** דזוהי כונת השע"ת שהובא לעיל ריש אות א' דהביא דברי הברכ"י דיספור בלא ברכה והשיג דאי איירי בדלא ספר מתחילה פשיטא, ובאופן דספר לא יצויר דין זה לדין דהקטנים שהגיעו לחינוך סופרים. ולדברינו כונתו להשיג לא רק דעל ידי דהגיע לחינוך נמצא דספר הכל ולא חיסר אלא דמשום מצות חינוך איכא שם ספירה עלה, וא"כ **פשיטא** דיתחייב לספור לכשיגדיל.

אוצר החכמה

להמבואר לעיל על כרחך דחינוך תרתי נתחדש **ב.** **והנה**, עיקר החידוש דחידשו חז"ל בחיובא דחינוך מתלא תלי במה שנתבאר לעיל אות א', בטעמא דהך דינא דאכל מצה כשהוא שומע ונשתתפה דחייב לחזור ולאכול, דאי נימא דהוא רק הלכה בקיום המצוה דרמי עליה לקיימה דוקא בזמן חיובו אבל אין חסרון בעצם שם מעשה המצוה בהך אכילה אף דהיתה בזמן הפטור, וא"כ נמצא דליכא חסרון תורת מעשה מצוה במעשה הקטן, ולפ"ז לא נכלל בדין חינוך אלא חיוב

וכל דין החינוך הוא רק להרגילו בפעולות אלו, א"כ מפני מה הוא מחוייב לחנכו בעשית פרטי המצוות כתקונם, ומאי טעמא לא יקה לו בית של תפילין בלא הפרשיות וגם כזה שייך גדר החינוך וההרגל לפעולת המצוה, ועל כרחק דאף לדידיה חיובא דחינוך הוא לחנכו לעשות מצוות ולא סתם הרגל בעלמא, ומוכרח מזה לדידיה נמי נתחדש בדין חינוך דיש שם מעשה מצוה למעשה הקטן, וכיון דנתבאר דהחיוב הוא דמשוי למעשה שם מעשה מצוה על כרחק צריך לומר לדידיה נתחדש בהך דינא חידוש גדול דמעשה הקטן מצטרף עם החיוב דרמי על האב, דדיינינן דהך מעשה נעשה על פי חיוב משום חיוביה דהאב דמחייב ביה, ומהאי טעמא הוא דאית ליה שם מעשה מצוה.

ולפי"ן צריך לומר דהא דפשיטא ליה להרמב"ן דקטן אינו מוציא אחרים אפילו בדרכנן אין הביאור בזה כפשוטו דאין על מעשה זה שם מעשה מצוה כלל, דלהמבואר הרי איתו נמי מודה דבדין חינוך נתחדש דמדרכנן יש בזה שם מעשה מצוה, וחיוביה דהאב משוי ליה להך מעשה כמעשה מצוה, אלא טעמא דאין מוציא אחרים הוא משום דזה גופא דהך מעשה לא נעשה על פי חיוב ידידיה אלא מכח חיוב האב משוי ליה למעשה מצוה קליש כלפי אחר דאית ליה חיוב ידידיה בהך מעשה, וכעין הא דאשכחן דתרי דרכנן אין מוציא חד דרכנן. ונקמן בדין ערכות במצוות אות ה' נתבאר דרך אחרת בזה יעו"ש.

ק' ע"ד השע"ת מקטן שהגדיל בימי אבילות וישב ה'. ובעיקר דברי השע"ת דהספירה שספר בקטנותו מדין חינוך מהניא ליה נמי לאחר שהגדיל, יש להעיר עוד מפלוגתת הט"ז והש"ך גבי אבילות ביו"ד סי' ש"מ, דהט"ז ס"ק ט"ו פסק בשם הדרישה דאיכא דין חינוך באבילות והש"ך בנקה"כ השיג עליו מפלוגתת מהר"ם מרוטנבורג והרא"ש בסוף מו"ק גבי קטן שהגדיל תוך ל' אי מחייבין ליה למנות שבעה ושלושים ונפסק בשו"ע סי' שצ"ו דקטן שמת אביו ואמו ואפי' הגדיל תוך שבעה בטל ממנו כל דין אבילות ואינו חייב בו, וכונתו דחוינן בדבריהם דהגדיל לחייבו כשהגדיל לנהוג ז' ימי אבילות, ואם היה הדין דרמי עליה לנהוג אבילות בקטנותו מדין חינוך א"כ לא שייך לחייבו לחזור ולנהוג ז' ימים דאבילות.

דמדרכנן יש לזה שם מעשה מצוה כלפי כל העולם ועל כן הוא דיכול להוציא את הגדול שחיובו כמוהו.

ומדין זה למדנו עוד, דחידוש זה בדין חינוך דמעשה הקטן יש לו שם מעשה מצוה הוא בכל גווני ואפילו באופן שאין לו אב המצווה לחנכו, דהרי בהך דמוציא הגדול שלא אכל כדי שביעה לא אשכחן חילוק בזה, ובכל גווני דינא הוא דמוציא אחרים שחיובן מדרכנן, ועל כרחק דהא דחשוב מעשה מצוה מדרכנן הוא בכל גווני.

ויעפ"ז יש לדון בקו' הגרע"א סוכה ב' ב' על דברי התו"י ביומא דסבר דליכא חיוב חינוך אלא על האב ולא להאם והלני המלכה שהושיבה בניה בסוכה היתה מחנכתם למצוה בעלמא, ותמה הגרע"א דבלשון הגמ' מבואר דקטן שאינו צריך לאמו מדרכנן הוא דמחייב והיא עשתה כל מעשיה על פי חכמים והרי אפילו מדרכנן לא מחייבה איהי לחנך אותם, עכ"ד.

ולמהבואר הרי נמצא דאף אי נימא דעלה ידיה ליכא חיובא דחינוך מ"מ הך חידוש דנכלל בחינוך דמעשה הקטן תורת מעשה מצוה אית ביה והוא חשוב מחוייב בדבר מדרכנן ומה"ט בידו להוציא אחרים הוא בכל גווני ואפילו באין לו אב המצווה לחנכו, ושפיר שייך לדון אהך ישיבה דקטן אם יש בה קיום מצוה דסוכה].

הכרח דכן הוא אף לשיטת הרמב"ן והביאור בזה ד'. אך לכאורה כל זה שייך לדעת הראשונים דסברי דקטן מוציא גדול שחיובו מדרכנן וכמש"נ, אבל לדעת הרמב"ן במלחמות בברכות שם דקטן אפילו הגיע לחינוך אינו מוציא אחרים אפילו בדרכנן, וכתב דטעמא דמילתא דחינוך מצוה דאביו הוא ואיתו לאו בר חיובא הוא כלל, הרי נמצא דאפילו אחר דין חינוך לא נתחדש חיוב על הקטן וא"כ לכאורה ליכא כלל שם מעשה מצוה למעשה הקטן דהרי לעולם לאו בר חיובא הוא כלל, והחיוב הוא הקובעו בתורת מעשה מצוה וכנ"ל, ונצטרך לומר לדידיה כל דין חינוך הוא רק לחייב האב להרגילו לעשות פעולת המצוה, אף דליכא בה שם מעשה מצוה.

אולם אין נ' כן, דאי נימא לדידיה לא שייך לומר דגדר החינוך הוא לעשות מצוות, מאחר דליכא עלה שם מצוה משום דלאו בר חיובא הוא,

ד

קטן אוכל נבילות אין ב"ד מצווים
להפרישו*

א. איתא בגמרא יבמות ק"ד, א', דר"י בר ביסנא
אבדו לו מפתחות בית המדרש ברה"ר
בשבת, בא לפני ר"פ, א"ל לך הנהג תינוק ותינוקת
לשם וישחקו שם, שאם ימצאו את האבידה יביאו
לך, וילפינן מינה בגמרא דקטן אוכל נבילות אין
בי"ד מצווין להפרישו. ומוכח עוד מהך גמרא, דלא
רק שאין מונעין אותן מלחלל שבת, אלא עושין
מעשה - שקורין אותן לבוא לכאן, שעל ידו יבואו
לחילול שבת אם ימצאו את המפתחות, ועיי"ש
בסוגיא דיש מחלוקת בדבר, ואליבא דר"י לכה"פ
הוי ספק אי בית דין מצווין להפרישו.

והנה זה פשוט דקטן אינו מוזהר מן התורה
באיסורים, כשם שאינו מצווה בקיום
המצוות, וא"כ צריך בירור מהו שם האיסור
שהקטן עושה דנימא דמשום הכי בי"ד מצווין
להפרישו, הא כי היכי דגבי מצוות הכהנים
פשיטא דישאל שאינו מוזהר עליהם אין
לעשייתו תורת עבירה עבירה, הכי נמי גבי
אזהרות שהגדולים נצטוו בהן אין לעשיית הקטן
תורת עבירה, ומאי טעמא נימא דבי"ד מצווין
להפרישו.

ולכאורה אפשר לומר דפטור קטן אינו אלא
מעונש, שפטרנו התורה מכל עונשין
שבתורה, אבל איתיה בכלל הפרשה שנאמרו בה
איסורי התורה, וכמו שמצאנו באונס דרחמנא
פטריה, ופשיטא דבאונס נמי איכא מעשה עבירה
והפטור אינו אלא מהעונש, וה"נ בקטן נימא
דמעשה עבירה ודאי איכא ולא פטרנו התורה אלא
מעונש, ומשום"ה בי"ד מצווין להפרישו.

אמנם א"א לדמות פטור קטן לפטור אונס,
דבש"ע או"ח שכ"ח ו' איתא דמי שרוצין
לאונסו לעבור עבירה גדולה, אין מחללין עליו את
השבת להצילו, ובפרי מגדים סימן ש"ו א"א כ"ט
(הובא במ"ב שם), כתב דדוקא לחלל שבת באיסור
סקילה אין עושין כדי להצילו מאונסו, אבל איסור
תחומין שהוא לאו, אפשר שעושין אותו כדי
להצילו מאיסור שבת החמור שהוא בכרת, חזינן

ומבואר בדברי הש"ך דסבירא ליה דהאכילות
שנהג בקטנותו מדין חינוך מהניא ליה
גם כלפי הזמן דהגדיל, ומדברי הט"ז מוכח
דהאכילות שנהג מדין חינוך אינה פוטרתו מעיקר
החוב דנתחייב בו לכשיגדיל. (כן נקט בכת"ס
או"ח סי' צ"ט ויו"ד סי' קע"ב ודלא כשו"ת שיבת
ציון המובא בפתחי תשובה סי' שצ"ו שהעמיד
בדלית ליה אב ומשום"ה לא נהג אכילות מדין
חינוך, יעו"ש בכת"ס שהוכיח מדברי הראשונים
דלא כדבריו. נא"ה, וגם לפמש"נ לעיל דהא דפסק
השו"ע גבי בהמ"ז דהוא חשיב מחוייב מדרבנן
איירי בכל גווני ואפילו כשאין לו אב תו ל"ש
כלל עיקר דברי השיבת ציון). ונמצא לכאורה
דנדון השע"ת בקטן שספר בקטנותו מדין חינוך
אי מהני ליה ^{אוצר החכמה} לכשיגדיל תלוי בפלוגתא דהט"ז
והש"ך.

אולם יש לחלק בזה, דהנדון דהתם הוא אם
הקיום שקיים דין האכילות כשהיה בגדר
תרי דרבנן (דאכילות גופה קי"ל דדרבנן, וקטן הוא
דרבנן) פוטרו גם כלפי הזמן דהגדיל ונעשה חד
דרבנן, ובוה שייך מש"נ לעיל אות א' דהקיום בזמן
פטור לא מהני כלפי החוב דא"כ אפילו אם יש לו
שם מצוה משום דמכלל חיובו הוא דיקיים בזמן
החיוב, וה"נ יש לומר דהקיום שעשה בשעה שהיה
תרי דרבנן לא מהני כלפי הזמן דהגדיל ונשתנה
חיובו להיות חד דרבנן.

1234567 n"ח

אבל הכא גבי ספירת העומר הרי אין הנדון
לחייבו עכשיו לחזור ולספור הספירה שספר
בזמן קטנותו אלא כל הנדון אם יש שם מעשה
מצוה לספירתו בזמן קטנותו לענין דהוא בכלל
החשבון ותו ליכא חסרון בתמימות, ובוה יש
לומר כמו שהארכנו במק"א (בסימן א' אות ה')
דהחילוק בין תרי דרבנן לחד דרבנן הוא רק כלפי
החיוב, אבל כלפי השם מעשה מצוה שוה הוא
מעשה מצוה הנעשה מחמת חיוב תרי דרבנן
למעשה מצוה הנעשה בחיוב דחד דרבנן, וא"כ
נמצא דלכו"ע חשיבא הך ספירה דמשום חינוך
כמעשה מצוה מעליא ושפיר כ' השע"ת דלדידן
בודאי מהני ספירה זו דיוכל להמשיך ולספור
לכשיגדיל.

* ענין זה נדפס על ידו בספר אבן ציון. ראינו לנכחו להדפיסו כאז מאחר ששנה בו הרבה מהנידונים דלעיל.

ואשר נראה בזה, דבאמת אע"ג דמעשה עבירה מיהא איכא, מכל מקום נתחדש בהך דינא פטור על הבית דין, דאין הם מוזהרים על הקטנים להפרישם מאיסור, והתורה פטרה הגדולים מאחריות על מעשי הקטנים, וחלשון אין בית דין מצווין להפרישו מורה כן, דאם לא נימא הכי, הוה ליה למימר קטן אוכל נבילות לא הוי מעשה עבירה, ואין כאן סיבה להפרישו, ומדאמרינן דבי"ד אין מצווין להפרישו, שמעינן דמעשה עבירה מיהא איכא, אלא דאין אנו אחראים עליו להפרישו מעבירות.

ב. הראשונים בסוגיין, ובשבת קכ"ב, ב', פירשו, דכל היכא דרמי עליה חיוב חינוך, פשיטא דחייב נמי להפרישו מדין חינוך, והסוגיא דמיירי אי איכא דין הפרשה היינו בגוונא דליכא דין חינוך, ותלי בפלוגתת הראשונים, דלהרמב"ם דחיוב חינוך רמי רק על האב הסוגיא מיירי בבית דין ואפילו בהגיע לחינוך, ולהראשונים דס"ל דחיוב חינוך מוטל אף על בי"ד, על כרחך הסוגיא מיירי בלא הגיע לחינוך, וכבר נתבארו השיטות בכ"י סימן שמ"ג וברמ"א שם.

והנה במצוות דנאמר בהם דין חינוך, איתא בשו"ע או"ח קפ"ו, דקטן שאכל כדי שביעה מוציא אחרים שאכלו רק כזית או כביצה, דאתי דרבנן ומפיק דרבנן, [וואף דבשו"ע איתא דמוציא את אביו, פשיטא דלאו דוקא, והוא הדין אחרים], חזינן דבחינוך למצוות תרי דיני נאמרו בו, חדא, דהאב או הבית דין מחוייבין לחנכם למצוות, ועוד, דקיום מצוה ע"י קטן שהגיע לחינוך חשיב מעשה מצוה מדרבנן כלפי כל העולם, ויכול להוציא את הגדול שחיובו כמוהו, ובהך דינא לא מצאנו חילוק בין קטן העושה מצוה ויש לו אב המצווה לחנכו, לבין קטן שאין לו אב אפילו להנך ראשונים דסבירא להו דאין כאן אדם המצווה לחנכו, דמ"מ מעשה מצוה מדרבנן מיהא איכא בכל גווי.

ולפי זה צ"ע להר"מ דהעמיד הסוגיא בהגיע לחינוך, ובבית דין דליכא עליהו חובת חינוך, ואהא דיינינן אי מחוייבין להפרישו, אמאי לא נימא דתרי דיני איכללו בהך דין חינוך דאיסורים, חדא, חובה על האב להפרישו מאיסורים, ועוד, דעל ידי דין חינוך דיינינן למעשיו כמעשה עבירה, וכמו גבי קיום מצוה דעל ידי דין חינוך איכא ביה תורת מעשה מצוה, וא"כ צע"ג מאי טעמא אין הבית דין

דבאונם מעשה עבירה מיהא איכא, ומשו"ה הוי הצלה, ולכך מותר לחלל עליו השבת להצילו מאיסור חמור, ובקטן העושה מעשה עבירה פשיטא שאין כאן הצלה ואסור לחלל השבת בשבילו, דהא אפילו בלא חילול שבת קיימא לן כמאן דאמר אין בית דין מצווין להפרישו, כל שכן שאסור להצילו על ידי חילול שבת, והכי איתא להדיא במג"א ש"ו סוס"ק כ"ט, יעו"ש.

אלא דאיכא למימר דכהא גופא פליגי הנך אמוראי אי בית דין מצווין להפרישו או לא, דלמאן דאמר מצווין להפרישו, מעשה הקטן חשיב מעשה עבירה, ורק פטור עונש אית ביה, ומשום הכי מצווין בית דין להפרישו מהעבירה, אבל למאן דאמר אין צריכין להפרישו, אין כאן מעשה עבירה כלל, ועיין מג"א הנ"ל דמשמע דלמ"ד בית דין מצווין להפרישו מותר לחלל השבת על קטן כדי להפרישו מעבירה, אלא שיש לדחות, דלהגדיל חומר הדין כתב כן, דלפי מאי דקיימא לן אין בית דין מצווין להפרישו קל וחומר שאסור לחלל עליו השבת, אבל לא בא לומר דלמאן דאמר מצווין להפרישו מותר לחלל עליו את השבת. ועיין משנ"כ לקמן בד' תרומת הדשן.

ובאור שמח פ"ג מהלכות איסורי ביאה כתב לחלק באיסורים, דיש איסורים שהקטן מוזהר בהם כשהוא מזיד, וחשיב מעשה עבירה [ועיי"ש דבשוגג אין כאן אפילו מעשה עבירה, ולפי"ד מסתברא, דהוא הדין בקטן שאנסוהו לעבור עבירה, דלא הוי מעשה עבירה, דלא עדיף אונם משוגג. ולפי"ז ניחא הא דכתב המג"א דאין מחללין עליו את השבת להצילו מאונס] וצ"ע לדבריו, מאי טעמא אין בית דין מצווין להפרישו, הא מעשה עבירה מיהא איכא, ופשיטא דהא דבית דין מצווין להפריש מאיסור אדם מישראל, הוא כדי להצילו מעצם העבירה ולא מהעונש. ועיין ביו"ד סימן ש"ג וסימן שע"כ דגם בשוגג מצווין להפרישו, אלא שבשוגג אינו דוחה כבוד הבריות, ואע"פ שבשוגג אין כאן עונש, אלא חיוב כפרה בלבד, ואין בשוגג אלא הפרשה מעצם העבירה, ובית דין מצווין על כך, ומאי שנא קטן מגדול, ואף דאפשר היה לומר דלדברי האו"ש בהנך עבירות דהקטן מוזהר בהם, אה"נ הבית דין מצווין להפרישו, מ"מ פשטות הגמרא לא משמע לחלק באיסורין, ובכולן אין בי"ד מצווין להפרישו.

הכאה, ואף דמצאנו במכות ח' ב', דהרב הרודה את תלמידו פטור מגלות, הרי אף על פי שאין הכאה זו אלא להנכו שפיר חשיבא הכאת מצוה לפטרו מגלות, גדול שאני כיון שהוא מצווה, ע"כ אמרינן דהכאתו נמי מצוה אית בה, משא"כ קטן שאין בו אלא דין חינוך שלא יתרגל בעבירה, לא מצאנו שתחשב הכאת מצוה].

והנה בנתיבות המשפט חו"מ סימן ג' כתב להדיא, דגדול המכה חבירו להפרישו מאיסור, לאו דין שליו בית דין איכא עליה, אלא משום דאין צריך בית דין להפרשה, כל אדם ואדם מישראל יכול לכופו להפרישו מאיסור, ובקצות החושן במשוכב נתיבות תמה עליו, אם כן, גט המעושה כדין על ידי שלשה הדיוטות, אמאי בטל מן התורה, והלא יש כח בידם לכופו לקיים דין הגט שהוא מחוייב בו מד"ת, ועיין שם שחילק דכח הכפייה אינו אלא להפרישו מאיסור, אבל לקיים דיני התורה, אין כח כפיה אלא לבית דין, ועל כל פנים, איהו נמי מודה בעיקר סברת הנתיבות המשפט, דדין הפרשה מאיסור הוא אפילו לכל אחד ואחד. ונראה דאף דיש כח ביד היחיד להכותו להפרישו מאיסור, מכל מקום שאני דין הכאת יחיד מכפיית בית דין, דכפיית יחיד אינה אלא הכאה בעלמא, ולאו שם כפייה עליה, אלא דמותר להכותו, כדי להכריחו לקיים דיני התורה, מה שאין כן הכאת ב"ד שם כפייה איכא עליה, דיש כח בידם לכוף האדם לקיים דיני התורה, ולפי זה, בגט דבעינן לרצונו, יש לומר דביחיד הכופהו, כיון דעצם מעשה הגירושין דהבעל הוי באונס, על ידי ההיתר להכותו לא פקע שם אונס מיניה, מה שאין כן בית דין דיש כח בידם לכפותו, והכאה זו דין כפייה עליה, חשיב רצון הנעשה על ידי כפיה זו כרצון גמור, ושפיר מתקיים בזה הך דינא דלרצונו, ומיושבת קושית הקצות החושן על הנתיבות המשפט.

ג. בגמרא ביבמות שם איתא, דלמיספי לקטן בידים אסור לכולי עלמא, ובב"י או"ח שמ"ג כתב דלד' הרמב"ם, טעמא משום דילפינן כל האיסורים מטומאת שרצים ודם, דנאמר בהו קרא יתירא לאסור למיספי ליה בידים, (עיין שם בסוגיין), וילפינן שאר איסורים מיניה, אבל לדברי הטור ביו"ד שע"ג, דקרא יתירא דטומאה בא ללמד דשאני דין טומאת כהנים מכל איסורים, והבית דין

מחוייבין להפרישו, אף על גב דחובת החינוך אינה מוטלת עליהם, סוף סוף מעשה עבירה מיהא איכא, ויתחייבו להפריש את הקטן כמו את הגדול.

ומזה נראה מוכרח כדברינו דלעיל, דטעמא דמאן דאמר אין בית דין מצווין להפרישו, הוא משום דאין הגדולים מזהירים על הקטנים, ופטור בפני עצמו הוא, ואפילו במקום דאיכא למעשיו תורת מעשה עבירה נמי אין הגדולים אחראים למעשיו, ומשום הכי אין מצווין להפרישו, אע"ג דע"י דין חינוך מעשה עבירה מיהא איכא. נורק אביו דרמי עליה חיוב חינוך חייב להפרישו מדין חינוך, וכנ"ל].

ולפי זה נראה לדינא, דקטן האוכל נבילות שהגיע לחינוך, וגדול מכהו כדי להפרישו מעבירה, אינו עובר בלאו דלא יוסיף, וכדיבואר. דהנה איתא בב"ק כ"ח, א', דגדול העובר עבירה, מותר לחבירו להכותו כדי להפרישו ממנה, ויש לחקור בטעם הדבר, אם הוא משום דכיון דהבית דין מצווין להפריש כל אדם גדול מישראל מעבירה, ומדיני הבית דין שיש בידם כח להכות ולחבוש, וכדאיתא בר"מ פכ"ד מהלכות סנהדרין הלכה ו"ט, ע"כ נאמרה הלכה דכל המפריש חבירו מעבירה הוי שליח בית דין לכך, והכאתו תורת מעשה בית דין עליה, וכח שליח בית דין יש למכהו, או נימא דהוא פטור בלאו דלא יוסיף, דכל הכאה שאינה מחמת מריבה אלא להפרישו מעבירה, לא נאמר בה הלאו דלא יוסיף, ונפקא מינה לדידן במכה קטן העובר עבירה, דאם פטורו אינו אלא משום כח בית דין, בקטן דקיי"ל דהבית דין אין מצווין להפרישו, הכי נמי אין בידם כח להכותו כדי להפרישו, וק"ו דאין כח ביחיד להכותו כדי להפרישו, אבל אם נימא דהוא פטור בלאו דלא יוסיף, דהכאה שאינה אלא להפרישו לא נאסרה בלאו דלא יוסיף, א"כ בקטן נמי, כיון דהכאה זו להפרישו באה, אינו עובר עליה בלאו דלא יוסיף. וכל זה אתי שפיר רק אי נימא דקטן שהגיע לחינוך איכא תורת מעשה עבירה בעשייתו, או שייך להפרישו, אבל אי נימא דאין כאן מעשה עבירה כלל, פשיטא דחשיבא הך הכאה כהכאת מריבה, ועובר עליה בלאו דלא יוסיף.

ולא מיבעיא למאן דסבירא ליה דליכא כלל דין חינוך על הבית דין, אלא אפילו למאן דסבירא ליה דיש מצות חינוך על בית דין, אפשר דהפרשה שבאה משום מצות חינוך אין בה דין

או הכהנים מחוייבים להפריש הקטנים מטומאה, ה"ה קרא דשרצים ודם אתא ללמדנו, דבהנך איסורים בית דין מצווין להפריש הקטנים, ואי אפשר למילף מינה איסור לספות בידים לקטן. וצריך עיון בדעת הטור, מנא ליה דבשאר איסורין דליכא בהו דין הפרשה, איכא איסורא לספות בידים. ^{אוצר החכמה}

ולדברי הרמב"ם נמי צריך בירור וטעם, אי נימא דקטן שאינו מוזהר באיסורים אין למעשיו שם מעשה עבירה כלל, אם כן, הגדול מאכילו היתר גמור, ומאי טעמא אסרה התורה למיספי ליה בידים, וכבר עמד בכעין זה התרומת הדשן סימן ס"ד, ותירץ דקפיד רחמנא שלא ירגיל את הקטן לעבור, וכשירגיל יבקש לימודו. ופשטות דבריו, דהך אכילה אין בה עבירת מאכלות אסורות, אלא זהירות בלבד, שלא יתרגל בכך ויבוא לעשותו כשהוא גדול, ובחתם סופר אורח חיים סימן פ"ג תמה, דלפי זה בחרש שלעולם לא יתחייב במצוות, אין איסור להאכילו, שהרי אין כאן חובת זהירות, ובגמרא יבמות ובגיטין משמע דגם בחרש אסור להאכילו בידים. ועוד יש לתמוה, במה שכתב הש"ך יו"ד סימן א' אות כ"ז, דקטן הוי בר זביחה, שהרי אסור לו לאכול בלא שחיטה, ובפרי מגדים וש"א ביארו, דר"ל דמשום האיסור למיספי ליה בידים חשיב בר זביחה. ולדברי תרומת הדשן הוא תמוה, הא איז באכילה זו עבירת מאכלות אסורות. אלא

printed from Otzar Hahochma www.otzar.org

דין זהירות בלבד, ואמאי יחשב משו"ה בר זביחה. ומזה נראה כדברינו, דהא דאין בית דין מצווין להפרישו, לא משום דאין זה מעשה עבירה לגבי הקטן, אלא הוא פטור בגדולים, דאינם אחראים על מעשי הקטנים, ועל כן אינם מוזהרים להפרישם, וכל זה לגבי להפרישם, אבל למיספי להו, שפיר הגדולים מוזהרים על הקטנים, ואחראים על מעשיהם, ולהרמב"ם ילפינן לה מקרא, ולהטור ידענן זה מסברא, ועיין במהרי"ל סימן קצ"ו דכתב שם, זה לשונו: "ובר מצוות הוא נ' הקטן ופקחים מוזהרים עליו", הרי להדיא, דמשום דבר מצוות הוא מוזהרים הגדולים עליו, וזה מבואר כמש"כ.

^{או"ח 1234567} ובמנחת חינוך מצוה שי"ג, יצא לדון, דקטן המתענה לשעות ביום הכיפורים, אסור מן התורה להאכילו בידים כשהוא מתענה לשעות, דהא אסור למיספי ליה בידים, ודין איסור אכילה ביום הכיפורים כשאר איסורים שבתורה, ונראה דאין מקום לאסור בזה, משום דאיסור אכילה ביום הכיפורים, הוא משום מצוות התענית דאית ביה, וקטן כיון שהפקיעה אותו התורה מחיוב וקיום מעשה המצוה, שהרי עשה מצוה בקטנותו והגדיל חייב לחזור ולעשותה, והיינו משום דאין לעשייתו בקטנותו תורת מעשה מצוה, הכא נמי אין בתעניתו קיום מצוות "ועיניתם את נפשותיכם" וממילא אין באכילתו שם מעשה איסור, וגדול המאכילו, היתר גמור מאכילו.